

BUDDHİZM

Buddhizm M.Ö. 6. Yüzyılda Kuzey Hindistan'da ortaya çıkmış bir dindir. Buddhizmin ortaya çıktığı ilk dönemde öğreti tamamen Hindistan'a özgü saf bir Hintli öğretilir. İkinci dönemde Buddhizm, Asya'ya yayılmaya başlamış, Hintli olmayan pek çok unsur bu dine eklenmiştir. Üçüncü dönemse Buddhizmin Çin'deki merkezlere ve Japonya'ya doğru kayıp Tantra ve Çan (Zen) öğretilerine dönüşmeye başladığı dönemdir. İlk dönem insan psikolojisinin ön plana alındığı Nikāya Buddhizmidir. Bu daha sonra Hīnāyana adıyla anılacaktır. İkinci dönemde Mahāyāna yükselir. Günümüzde Hint Buddhizmine en yakın olan, Şrī Lanka, Burma ve Tayland gibi coğrafi koşulları Hindistan'a benzeyen yerlerdeki Buddhizmdir. Farklı coğrafi özelliklere sahip olan Asya Buddhizmi ise Hint Buddhizminden biraz daha farklıdır. Hindistan'daki ilk dönemin ermişine Arhat, ikinci döneminkine ise Bodhisattva denir. Üçüncü dönemdeyse ermiş, evreni âdeta kendi sihirli güçleriyle yöneten Siddha'dır. Buddhist öğreti ilk yıllarda iki kola ayrıldı; bunlardan birisi ilerici kol olan Mahāsaṅghikalar, diğeri ise muhafazakâr Sthaviravādalar idi. Bu ikincisine Pāli dilinde Theravāda denilmektedir. Nikāya Buddhizminin bu mezheplere ayrılma döneminde pek çok okul (tarikât) ortaya çıkmıştı. Sayıları on sekiz veya yirmiye bulan bu okulların adlarını çeşitli yazıtlarda görebiliyoruz. Örneğin Theravāda, Sarvāstivāda, Sautrāntika, Sammatīya gibi okullardır bunlar. Hint Buddhizmini beş devirde ele almak mümkündür: 1. Buddha'nın yaşamını ve

ölümünden sonraki yılları kapsayan erken Buddhizm, 2. Mezhep ayrılıklarını içeren ve sonradan Mahāyānacılar tarafından Hīnāyana olarak adlandırılacak olan Nikāya Buddhizmi, 3. Erken Mahāyāna Buddhizmi, 4. Sonraki Mahāyāna Buddhizmi, 5. Ezoterik Buddhizm. Hint Buddhizmi, tarihsel Buddha'nın, yani Buddha Śākyamuni'nin sonradan Asya'da toplumların ihtiyaçlarına göre yerel inançlarla da kaynaşarak şekillenip değişimlere uğrayacak olan öğretilerinin temellendiği Buddhizmdir. Örneğin Sangha örgütü, dört soylu gerçek, sekiz soylu basamak, Pratīyasamutpāda, Nidānalar, Skandhalar, birçok Vihāra'nın dikilmesi, Śrāmaneralar, Śrāvakalar hep bu en eski Buddhizme aittir. Buddha'nın ölümünden yüz yıl sonra Buddhizm, yukarıda anılan iki ana kola ayrılmıştı. Nikāya Buddhizminde Abhidhamma öğretileri bu döneme damgasını vurdu. Daha sonra, Mahāyāna anlayışı Buddhizme birçok yeni şey eklemiştir. Örneğin erken Mahāyāna'da Amitābha inancı ve Pracnāpāramitā Sūtra, Saddharmapundarīka (Lotus Sūtra), Avatamsaka Sūtra gibi pek çok değerli eser ortaya çıktı. MS 2. yüzyıldan başlatabileceğimiz sonraki Buddhizmde Mādhyamika, ondan yüz yıl sonra da Yogāçāra okulları ortaya çıktı. Buddhizmin bu dördüncü devrinde bu ikisinden başka Tathāgatagarbha öğretisi ile Buddhist mantığı da gelişme kaydetti. Beşinci devirde ise, Hinduizmin etkisinde olan Ezoterik Buddhizm vardır. Nikāya ve Mahāyāna Buddhizminden etkilenen Ezoterik Buddhizm çok güçlü ve popüler

hale geldi. Sonuçta Hinduizmin güçlenmesi ve Müslüman akınlarının yoğunlaşması nedeniyle Buddhizm Hindistan'da tutunamaz hale geldi.

İki büyük mezhepten küçük araç olanına, yani Hīnāyana'ya adını Mahāyānacılar vermiştir. Mahāyāna mezhebi taraftarları kurtuluşun bireysel olarak mümkün olduğunu savunan Nikāya Buddhizmi taraftarlarını bencillikle suçlayıp onları küçümsemek için onlara "küçük araç" anlamında kendi mezheplerinin tersi bir anlamı vererek Hīnāyana demişlerdi. Hīnāyana, geleneksel olarak Hint Buddhizmindeki, Sarvāstivādinler ve Mahāsaṅghikalar da dâhil olmak üzere, on sekiz okulu da kapsıyordu. Bu okullar Sutta Pitaka'da yer alan Śākyamuni Buddha'nın konuşmalarına dayanıyorlardı. Bu okulların birçoğu kendi Abhidharma ve Vinaya edebiyatlarını oluşturdu ve buralarda herkesin kabul ettiği Buddhizmin temel öğretileri olan dört soylu gerçek (Çatvari Āryasatyani), nedensellik zinciri (Pratītyasamutpāda) ve bireyin kurtuluşu (Nirvāna) gibi kavramları işlediler. Bugün varlığını sürdüren tek Hīnāyana okulu olan Mahāsaṅghika'nın devamı Theravādacılar, kendilerine biçilen "küçük araç" tanımlamasını kabul etmemektedirler.